

GIRONA A LA CATALUNYA DEL BARROC. TRAJECTÒRIES COMPARADES

ANTONI SIMON I TARRÉS

Universitat Autònoma de Barcelona - Institut d'Estudis Catalans

Resum:

El propòsit d'aquest article és establir alguns punts de referència, i també alguns interrogants, per tal que, en el futur, es puguin desenvolupar recerques i estudis sobre la dinàmica històrica de la Girona del barroc, la qual, fins aquests moments, ens és molt desconeguda.

Abstract

The aim of this article is to lay down some reference points and some questions as well, with the objective that, in the future, will be able to be developed research and studies into the historical dynamics of Girona's Baroque period, which, until now, is relatively unknown.

Paraules clau

Girona, Catalunya, Barroc.

Keywords

Girona, Catalonia, Baroque period.

L'acreciment general de les recerques i publicacions sobre la història de Girona en les darreres tres dècades ha fet avançar notablement el coneixement del passat de la ciutat en algunes temàtiques i períodes. Això passa, per exemple, en la Girona antiga i medieval, on la combinació de la investigació arqueològica i documental ha donat fruits nombrosos i destacats; o també en els estudis sobre el *hinterland* rural de la ciutat, objecte de gran atenció en els darrers anys.¹ Tanmateix, hi ha altres temàtiques i períodes

¹ Un recull de la bibliografia fonamental per a la història de Girona a NADAL FARRERAS, Joaquim, *Per una Història de Girona. Una bibliografia bàsica*, CCG Edicions, Girona, 2008. De l'avenç dels estudis sobre l'*hinterland* rural de Girona en donen compte les nombroses monografies de la "Biblioteca d'Història Rural" impulsada per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i el Centre d'Història Rural de la Universitat de Girona.

menys afortunats, com seria el cas dels segles de l'època moderna, els quals continuen sent avui dia un terreny molt inexplorat.

De fet, un repàs a la bibliografia local disponible em porta a la primera constatació d'aquest estudi: el coneixement que tenim de la Girona de l'època del Barroc—que en un sentit històric estricte caldria circumscriure *grosso modo* al segle XVII però que en un sentit més cultural i artístic ho caldria perllongar fins al segle XVIII— continua fonamentat principalment en la tesi doctoral de Joan Busquets sobre la crònica de Jeroni de Real, la qual, llegida el curs 1989/90, seria editada per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat quatre anys més tard.² Una tesi, però, no oblidem, que era bàsicament adreçada a l'edició de dita crònica, tot i que comptava amb una àmplia contextualització d'aquesta, en què a més de l'autor i el text, eren estudiats alguns aspectes de la vida política i religiosa de la Girona del XVII.

No vull desmerèixer les *velles* aportacions puntuals de Julián de Chía, Celestí Pujol i Camps, Enric Claudi Girbal i Emili Grahit, i les més *noves* de Narcís Castells, Josep Clara i Xavier Torres, però aquesta penúria de recerques fa que, avui dia, encara ens siguin desconeguts molts períodes i moltes temàtiques del sis-cents gironí, cosa que fins i tot passa en un àmbit generalment ben treballat i controlat de la història local com ho sol ser el biogràfic. Així, per exemple, el personatge gironí amb més projecció de l'etapa barroca és pràcticament ignorat per la historiografia gironina i resulta totalment desconegut en l'àmbit ciutadà. Aquest personatge és el jesuïta Francesc Garau, nascut a Girona l'any 1640 i vinculat a una nissaga de notaris i mercaders de la ciutat. Francesc Garau, que es va formar al col·legi de Sant Martí i va ingressar l'any 1655 a la companyia de Jesús, és un dels filòsofs i pensadors polítics més importants i influents de la Catalunya i de l'Espanya de la segona meitat del segle XVII. Catedràtic de teologia al col·legi de Betlem de Barcelona, Garau va ser després rector dels col·legis de Montsió (Mallorca), Barcelona, Urgell i Saragossa, essent la seva producció filosòfica i

² BUSQUETS I DALMAU, Joan, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, PAM (2 vols.), Barcelona, 1994. Dues panoràmiques de divulgació del sis-cents gironí a BUSQUETS, Joan i SIMON Antoni, *Girona al segle XVII*, Diputació i Ajuntament de Girona, 1993; i BUSQUETS, J., CASTELLS, N., i TORRES, X., "Els segles XVI i XVII" a COSTA Lluís (Dir.), *Història de Girona*, ADAC, Girona, 1991-2000, pàg. 181-212.

de pensament polític profusament divulgada i citada en els cercles acadèmics, polítics i cortesans. Així, per exemple, el primer volum de la seva trilogia *El sabio instruido de la naturaleza en quarenta máximas políticas y morales*, editat per primera vegada a Barcelona l'any 1675, va tenir successives impressions a Madrid (1677), Lisboa (1687), València (1690), Barcelona (1691), Saragossa (1704), Madrid (1709) i Saragossa (1710). I una projecció bastant semblant van tenir altres llibres d'aquest jesuïta gironí que va morir l'any 1701 a Barcelona.³

Però el que em sembla més important és que no solament desconeixem molts períodes, temàtiques i personatges de la Girona del Barroc, sinó que desconeixem la lògica històrica del període, és a dir, com la dinàmica gironina s'encabeix i s'interrelaciona amb els desenvolupaments històrics més generals, els quals a vegades tenen com a referència el Principat o a vegades un marc encara més ampli.

Sobre aquest punt, crec que paga la pena remarcar que si bé és cert que la centralitat economicodemogràfica i políticoinstitucional de l'antiga Barcino va marcar decisivament la trajectòria històrica del conjunt de Catalunya en l'obertura als temps moderns (així com en molts altres períodes històrics), també és un fet indiscutible el fort grau d'interrelació que hi hagué entre capital i territori. La capitalitat de Barcelona no era aïllada de la vida catalana. Ben al contrari, tal com va apreciar Jaume Vicens Vives per als anys del regnat de Ferran II, Barcelona era el "pols de Catalunya".⁴ La Ciutat Comtal era també la caixa de ressonància del que passava a les viles i les pagesies del territori català, i el rumb de la política guiada des de la capital recollia tant les sinergies com les frisanques del rerepaís que liderava. En un "país de vuit dies de llargada i cinc d'amplada",⁵ tal com precisava una definició coetània, tant les notícies i els rum-rums, com les mateixes accions d'individus o d'institucions es deixaven sentir en la vida de la capital catalana. Barcelona

³ Cfr., SIMON DÍAZ, José, *Jesuitas de los siglos XVI y XVII: escritos localizados*, Universidad Pontificia de Salamanca-Fundación Universitaria Española, Madrid, 1975, pàg. 52 s.

⁴ VICENS VIVES, Jaume, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1936, vol. I, pàg. 14.

⁵ Cfr. SALES, Núria, "La projecció exterior" a SOBREQÜÉS, Jaume (Dir.), *Història de Barcelona*, vol. IV, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, pàg. 359-383, vegeu pàg. 14.

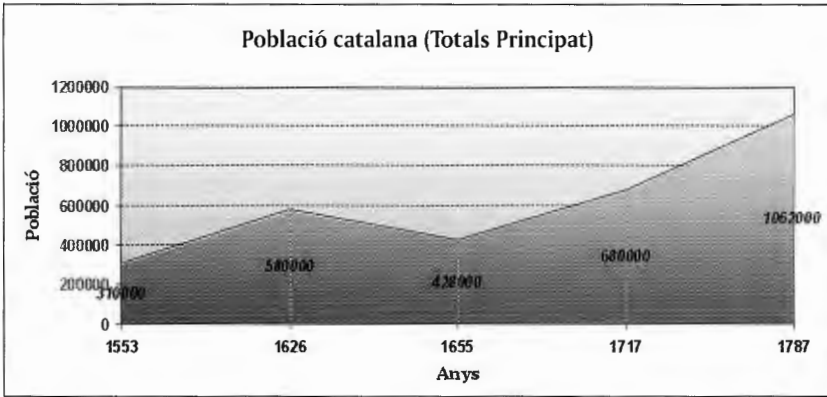
era indiscutiblement el cor polític i econòmic de Catalunya, però les artèries que l'alimentaven influïen fins a modelar poderosament la seva dinàmica històrica. D'aquesta manera, les trajectòries locals o particulars, com ho pot ser el cas de la de Girona, agafen un sentit plenament històric, alhora que la dinàmica general catalana també ens ajuda a explicar les semblances i dissemblances de les evolucions locals. I el propòsit principal d'aquest article serà plantejar una sèrie d'interrogants a partir dels quals es podrien endegar recerques que incardinessin la història general del període amb la casuística i la dinàmica particular de Girona.

TRAJECTÒRIES DIFERENCIADES: CATALUNYA I GIRONA. L'INDICADOR DEMOGRÀFIC

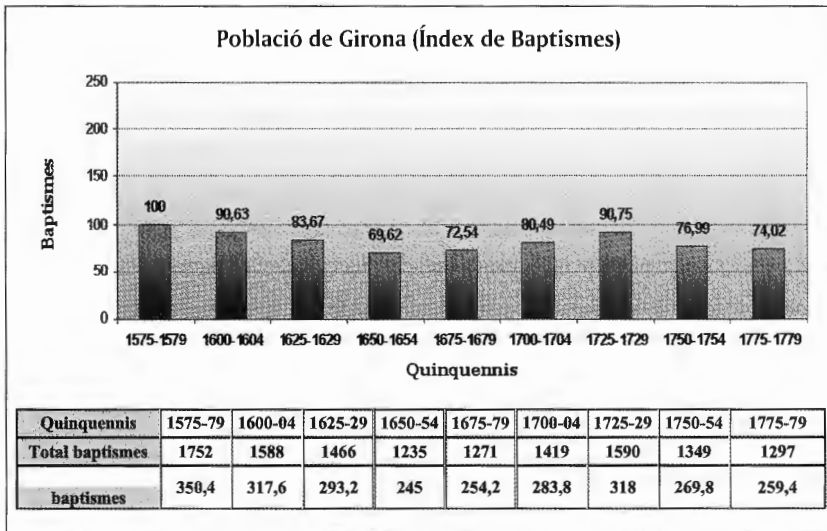
L'evolució de les bases demogràfiques em proporciona un punt de partida per comparar la trajectòria gironina amb el moviment general català del període. D'una banda, en el quadre núm. 1 he posat les xifres totals de població del Principat conegudes per al període modern (sense els comtats de Rosselló i Cerdanya); xifres que provenen de recomptes generals o altres de parcials, amb les consegüents extrapolacions, i que han estat rectificades basant-se en els tests de fiabilitat que es deriven dels càlculs de les taxes de natalitat.⁶ D'altra banda, en aquest mateix quadre, he posat l'evolució dels índex de naixements de la ciutat de Girona en els quinquennis en què Francesc Campderà va comptabilitzar els baptismes de les cinc parròquies de la ciutat (Catedral, Sant Feliu, Mercadal, Santa Llúcia i Sant Pere).⁷ Aquests índexs de naixements, juntament amb les xifres d'alguns fogatges i recomptes rectificats i, alhora, contrastats, ens permeten comparar l'evolució poblacional gironina i la catalana.

⁶ Les xifres es basen en el que ja havia exposat a "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits* 10 (1992), pàg. 217-258.

⁷ CAMPDERÀ i CAMÍN, Francesc, *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortandad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar*, Imprenta y Fundación de Pons y Cia, Barcelona, 1849, pàg. 7.

Font: Antoni Simon Tarrés (1992)

Font: Francesc Campderà (1849)

La lectura general que sorgeix de la comparació d'aquestes estadístiques és ben clara. Mentre que durant aquest període de més de dos segles el conjunt de la població del Principat experimenta una clara tendència a l'alça, que només va ser interrompuda en una fase llarga per la crisi dels anys

centrals del segle XVII, l'evolució gironina mostra una tendència a la baixa. I especialment destacable resulta que en dues fases clau del redreçament de les bases humanes i materials del Principat del període modern, com ho són les dècades de la segona meitat del segle XVI i també les corresponents a les dècades finals del XVII i a la centúria del XVIII, la trajectòria gironina divergeix clarament de la catalana.

Després de copsar les diferències pel que fa a la trajectòria general demogràfica, intentaré analitzar més en detall cadascuna de les etapes, posant en relació el comportament poblacional amb els factors de tipus econòmic i politicomilitar, això amb la intenció de plantejar els interrogants que haurien de permetre descobrir la lògica històrica gironina i les seves dissemblances amb la catalana.

TRAJECTÒRIES COMPARADES. L'ETAPA 1570-1630

Com és sabut, les dècades finals del segle XVI són per a Catalunya una etapa d'expansió econòmica i demogràfica. L'augment de la producció agrària i manufacturera, la reconquesta dels mercats italians per part dels mercaders catalans, la nombrosa immigració occitana que arribà a les terres del Principat són alguns dels elements que ho certifiquen. És cert que en el llindar del sis-cents es poden percebre els primers símptomes d'esgotament del cicle expansiu que havia fet sortir Catalunya de la crisi del segle XV, però no serà fins a la tercera dècada del segle XVII quan es produeixi un canvi de signe negatiu en els indicadors demogràfics i econòmics.⁸

Tanmateix, pel que fa a la ciutat de Girona, els índexs dels naixements ens apunten una trajectòria a la baixa ja d'ençà els anys setanta del segle XVI, i també alguns indicadors de l'economia productiva, com ho seria l'impost de la bolla estudiat per Xavier Torres, reflecteixen una caiguda de la que havia estat la principal activitat manufacturera de la ciutat: la draperia, la qual va entrar en declivi en les tres darreres dècades del cinc-cents i va accentuar

⁸ Per aquest canvi de conjuntura, vegeu SIMON, Antoni, "Els anys 1627-1632 i la crisi del segle XVII a Catalunya", *Estudis d'Història Agrària* 9 (1992), pàg. 157-180.

la seva davallada en les primeres de la centúria següent.⁹ En definitiva, l'evolució gironina es desmarca de la dinàmica general positiva catalana d'aquell període i tot fa pensar en una mala adaptació a les transformacions que experimenten les economies urbanes de finals del cinc-cents. Uns canvis que, en l'àmbit català, tindrien les següents característiques principals:

1. L'augment de la competència de les manufactures estrangeres.
2. El progressiu control del capital mercantil sobre les activitats productives.

3. L'esgotament de l'estímul de la demanda interna i l'augment del pes en la demanda de les exportacions orientades cap a la Mediterrània.

4. La reorganització territorial poblacional i econòmica del Principat a partir del reforçament de Barcelona com a capital econòmica del país; amb la constitució de la Ciutat Comtal com un centre o pol que distribuïa a les localitats pròximes de la seva primera i segona corona urbana les primeres fases de la producció manufactura, però que en controlava les seves fases finals i, sobretot, la seva comercialització.¹⁰

Caldria fer, especialment a través de la documentació notarial i de les comptabilitats d'artesans i mercaders, una recerca per veure com aquests canvis van impactar en la producció i en la comercialització de la draperia gironina, que almenys fins a l'equador de la centúria del cinc-cents mostra prou signes de vitalitat. Així mateix, una exploració de la documentació notarial i municipal hauria d'identificar i estudiar les nissagues principals de la classe dirigent

⁹ TORRES, Xavier, "De senyors de drap a senyors de la terra: draperia i masoveria en la regió de Girona als segles XVI i XVII" a CONGOST, Rosa i TO, Lluís (Eds.), *Homes, masos, història. La Catalunya del Nord-Est (segles XI-XX)*, PAM, Barcelona, 1999, pàg. 229-268; "La ciutat de Girona a l'època moderna: de capital del drap a plaça forta", *AIEG*, XLII (2001), pàg. 25-44, especialment pàg. 28 s.; i "Les activitats i les ocupacions" a COSTA, Lluís (Dir.), *Historia...*(1991-2000), pàg. 195-199.

¹⁰ Sobre els aspectes econòmics d'aquesta etapa expansiva, vegeu bàsicament: DURAN, Montserrat, "La manufactura textil en la España Mediterránea durante el reinado de Felipe II" a BELENGUER, Ernest (Ed.), *Felipe II y el Mediterráneo*, Sociedad Estatal para las Conmemoraciones de los Centenarios de Carlos V y Felipe II, Madrid, 1998, vol. II, pàg. 267-288; GARCÍA ESPUCHE, Albert, *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña 1550-1640*, Alianza Editorial, Madrid, 1998, especialment pàg. 109-168; JUNQUERAS, Oriol, *Guerra, economía i política a la Catalunya de l'Alta Edat Moderna*, Farell, Sant Vicenç de Castellet, 2005, especialment pàg. 131 s.; i DANTÍ, Jaume, "Barcelona i la xarxa urbana catalana als segles XVI-XVII" a DANTÍ, Jaume (Coord.), *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya Moderna*, Rafael Dalmau Ed., Barcelona, 2005, pàg. 9-39.

gironina d'aquell període, per veure com el poder municipal va reaccionar als canvis i reptes de la nova conjuntura que acabem de descriure. Perquè, de fet, gairebé no en sabem res, de la classe dirigent (política i econòmica) de la Girona dels segles XVI i XVII, que en l'àmbit de Barcelona i d'altres ciutats catalanes va experimentar durant aquestes centúries importants transformacions, com ho serien la fusió de les antigues oligarquies del patriciat urbà amb la petita i mitjana noblesa catalana que des de finals del segle XV es va urbanitzar, o també la incorporació a dites classes dirigents urbanes de professions liberals en ascens, metges i juristes especialment.¹¹ Només el tema de l'admissió, l'any 1601, de la noblesa en el govern municipal de la ciutat ha estat convenientment estudiat per Joan Busquets.¹²

TRAJECTÒRIES COMPARADES. L'ETAPA 1630-1660

Com és sabut, les tres dècades que van del 1630 al 1660 constitueixen una etapa crítica per a la demografia i l'economia catalanes. La pesta mediterrània del període 1650-1654 i la Guerra dels Segadors són dos factors clau en l'agreujament d'una conjuntura que, pels volts del 1630, sembla que va entrar en una fase crítica.

A Girona, la pesta que castigà la ciutat l'any 1650 es va emportar a l'entorn d'un miler d'habitants, entre un 15% i un 20% del total de la població, un percentatge força similar al que perderen altres ciutats catalanes.¹³

¹¹ Bàsicament: AMELANG, James, *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714*, Ariel, Barcelona, 1986; i FARGAS PEÑARROCHA, Maria Adela, *Família i poder a Catalunya 1516-1626*, Fundació Noguera, Barcelona, 1997.

¹² BUSQUETS, Joan, "Les ciutats catalanes de l'Antic Règim: La reforma del govern municipal de Girona el 1601", *Manuscrits* 10 (1992), pàg. 414-439; i *La Catalunya del Barroc...* (1994), vol. I, pàg. 321-351.

¹³ La xifra de la mortalitat de la pesta a Girona surt de CLARÀ, Josep, "La pesta de 1650. La desigualtat davant la mort i aspectes religiosos", *Estudi General* núm. 2 (1982), pàg. 165-188. Sobre l'impacte general a Catalunya, vegeu CAMPS SURROGA, Manuel i CAMPS CLEMENTE, Manuel, *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*, Seminari Pere Mata, Lleida, 1985; CASTELLS, Narcís, "La peste de mediados del siglo XVII en Catalunya", *Preactes del Primer Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987; i PLANAS, Miquel i SIMON, Antoni, "La pesta de mitjan segle XVII a la Catalunya Oriental: estudi morfològic", *Preactes del Primer Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987.

Igualment, Girona i el seu *hinterland* van patir els efectes de la guerra francoespanyola desfermada el 1635 i no finida fins al Tractat dels Pirineus de 1659. Com a la majoria de les contrades del Principat i dels Comtats, la guerra va provocar a Girona i a la seva zona d'influència grans destrosses en els sectors productius, períodes de dificultats alimentàries, entrebancs en el comerç, endeutaments de les ciutats i de les pagesies, grans trastorns monetaris, etc. Crec que el principal element diferencial d'aquesta etapa crítica dels anys centrals de la centúria és que mentre en l'àmbit del Principat constitueix una fase cronològicament acotada de davallada, en el cas de Girona és el perllongament d'una regressió iniciada ja a finals del segle XVI i que després, i també a diferència de la trajectòria general catalana, no té una fase de recuperació durant les quatre darreres dècades del segle XVII.

Pel que fa a l'evolució política, i gràcies sobretot a les aportacions de Joan Busquets, que han ampliat els vells treballs de Celestí Pujol i Camps i Julián de Chía, coneixem la dinàmica gironina durant els anys de la Guerra dels Segadors.¹⁴ Tot sembla indicar que, com la majoria de les ciutats i viles del Principat, la dinàmica política de Girona anà a remolc de la seguida per les institucions radicades a la capital catalana i guiades per la classe dirigent barcelonina.

Hi ha, però, un tema d'aquests anys centrals del segle XVII que caldria investigar a fons i que ens pot donar elements explicatius clau sobre la *llarga* davallada gironina del segle XVII: el tema de les emissions monetàries i de l'endeutament municipal. Sabem que, ja a finals del segle XVI, en vista dels símptomes de crisi de les activitats manufactures i mercantils, el Consell de la ciutat inicià una política de grans emissions de moneda de billó amb l'objectiu d'intentar mantenir el tremp expansiu anterior i finançar alhora la municipalització de les carnisseries, peixateries i molins; es tractava d'emissions monetàries amb un baix contingut d'argent i, per tant, amb un valor nominal molt superior al valor intrínsec de l'aliatge. Indubtablement, les 241.000 lliures que sortiren de la seca de Girona entre

¹⁴ BUSQUETS, Joan, *La Girona del Barroc...* (1994), vol. I, pàg. 381-423; PUJOL i CAMPS, Celestí, *Gerona en la Revolució de 1640*, Vicent Dorca, Girona, 1881 (segona edició augmentada); CHÍA, Julián, *La festividad del Corpus en Gerona*, Imprenta y Librería Paciano Torres, 1895, apèndix III, "La revolució de 1640. Apuntes sobre la parte que en ella tomaron Gerona y su veguerio", pàg. 235-329.

1599 i 1617 –quantitat equivalent a més de quaranta vegades el pressupost anual ordinari de la municipalitat– proporcionaren enormes beneficis a curt termini. Però, ben aviat aparegueren els fenòmens de l'alça de preus i la consegüent pèrdua de competitivitat de les manufactures autòctones, la depreciació del billó i l'atresorament de les monedes d'or i d'argent, així com la crisi de les finances municipals, les quals, acostumades a pagar els seus deutes i censals amb emissions de billó, després no trobaren creditors a causa de la seva depreciació.¹⁵ Significativament, un memorial sobre la situació monetària del Principat, fet amb motiu de les Corts de 1626, comparava Girona amb Castella, on la inflació del billó havia desballestat el teixit econòmic durant aquelles primeres dècades del segle XVII, afirmant que “*la tenen los menuts en gran apreto y molt empenhada*”.¹⁶ I tot sembla indicar que durant els anys de la Guerra dels Segadors aquesta dinàmica s'agreujà, car, segons els estudis de Miquel Crusafont, Girona fou, després de Barcelona, la ciutat catalana que féu unes emissions més voluminoses de moneda de billó i a gran distància de la resta.¹⁷ Les raons d'aquestes grans emissions de billó durant els anys centrals del segle XVII derivarien de què, amb el panorama d'una activitat manufacturera i comercial empetitida, la fabricació de moneda apareixia per al consell municipal com l'únic expedient per fer front a la fiscalitat creixent dels anys de la guerra i a l'endeutament arrossegat, això, però, a costa de socavar encara més les bases de l'economia productiva. Caldria investigar a fons la política monetària i financera seguida pel consell municipal i veure a quin seguit d'interessos, tant públics com privats, va respondre.

¹⁵ Cfr., BOTET i SISÓ, Joaquim, *Les monedes catalanes*, IEC, Barcelona (3 vols.), 1908-1911, vol. III, pàg. 62; VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Ed. 62, Barcelona, 1973, vol. II, pàg. 330 s.; CASTELLS, Narcís, *Canvistes i banquers*, Diputació de Girona, Girona, 1988, pàg. 21; del mateix autor “La municipalització dels molins de la ciutat de Girona (1581-1620)”, *Revista de Girona* 100 (1982), pàg. 233-240.

¹⁶ *Per a representar en la Cort que lo Rey (...) Discurs sobre la moneda de belló de Catalunya quant mala es la que usa lo Principal y lo que en rahó de aquella se podria i deuria fer*, Sebastià i Jaume Mathevat, Barcelona, 1626, Biblioteca de Catalunya, F. Bon. 5.382.

¹⁷ CRUSAFONT i SABATER, Miquel, *Historia de la moneda de la Guerra dels Segadors*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Barcelona, 2001, pàg. 127-130.

TRAJECTÒRIES COMPARADES. L'ETAPA 1660-1800

Després de la contracció dels anys centrals de la centúria, les bases humanes i les estructures productives del Principat van experimentar en les quatre dècades finals del segle XVII una clara tendència a la reconstrucció i a la renovació. Pierre Vilar va definir aquest darrer període del sis-cents com el d'un "segon redreçament" català comparable al que es va produir després de la crisi del segle XV.¹⁸ Aquesta represa, que es va produir en el marc general de la fase d'estabilitat monetària que seguí les tensions inflacionistes del període de la Guerra dels Segadors, no va afectar, però, igualment tota la geografia del Principat, ni tampoc va estar mancada de límits ni d'anys crítics; però, en general, aquesta arrancada de la demografia i de l'economia catalanes va ser sòlida i transcendent, car es perllongaria al llarg de la centúria del divuit després del parèntesi que van suposar els anys de la Guerra de Successió.

Aquest llarg cicle que transformà decisivament l'economia i la societat catalanes, tot posant els fonaments per a la seva modernització i industrialització contemporànies, va ser possible gràcies a un seguit de factors i processos:

1. Una clara creixença demogràfica que fa que a començaments del segle XVIII el conjunt de la població del Principat s'acosti als 700.000 habitants i que a finals d'aquesta centúria hagi esventrat el sostre del milió de persones.

2. Acompanyant aquest creixement poblacional es produeix una extensió, intensificació i especialització dels conreus.

3. També, en aquest període, hi ha una reestructuració de la manufactura tradicional, que s'especialitza territorialment; un procés que, d'ençà, la quarta dècada del segle XVIII anirà acompanyat de l'emergència, a partir del centre barceloní, de la manufactura cotonera, la qual anuncia l'inici d'una activitat industrial centralitzada i una nova organització capitalista del treball.

4. Així mateix, a partir de les exportacions de la fruita seca i dels productes vitícoles –l'aiguardent en especial–, l'economia catalana s'integra en els grans circuits del comerç mundial, especialment en els del món atlàntic; un dinamisme comercial que igualment es pot copsar tant a escala interna catalana com en la peninsular.

¹⁸ VILAR, Pierre, *Catalunya dins...*(1973), vol. II, pàg. 373 s.

5. Finalment, d'ençà els anys finals del segle XVII, la societat estamental catalana de l'Antic Règim va experimentar un intens procés de diversificació i mobilitat que acabaria esbardellant les estructures socials fonamentades en el privilegi, tot imposant-ne unes altres basades essencialment en la riquesa.¹⁹

La trajectòria gironina divergeix radicalment d'aquestes característiques de creixement i modernització. Pel que fa al comportament poblacional, i tal com ja hem vist anteriorment, els índexs de naixements ens indiquen una tendència a l'estancament de la població gironina tant en les quatre dècades finals del segle XVII com durant la centúria següent.

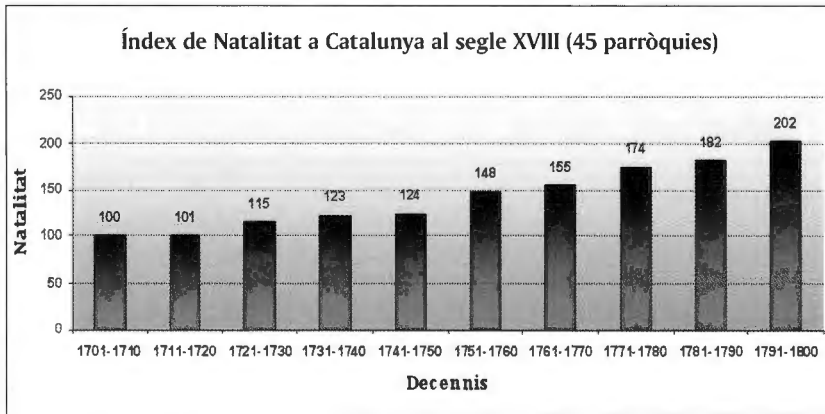
En aquest punt, voldria precisar que la caracterització que sovint ha fet la historiografia gironina del segle XVIII com un període d'alça demogràfica, no té unes bases sòlides. Diversos autors han contraposat els 4.473 habitants que fixa el veïnatge de Campoflorido pel 1717/18 amb els 8.014 del recompte de Floridablanca de l'any 1787 com a prova d'aquest creixement. Tanmateix, tal com han demostrat a bastament diverses recerques, el recompte de Campoflorido resulta molt deficitari, i el cas de Girona sembla que no escapà d'aquestes mancances, car la taxa de natalitat derivada d'aquesta xifra (un 58,57 per 1.000) resulta inversemblant.²⁰ Molt més convincents serien les xifres poblacionals teòriques resultat de considerar unes taxes de natalitat del 45 per 1.000 (5.822 habitants) o del 40 per 1.000 (6.535 habitants). Altrament, tal com ja han fet notar altres historiadors a partir de l'anàlisi interna del cens de Floridablanca, un elevat nombre d'estudiants forans residents a Girona podria haver sobredimensionat el total poblacional del recompte de 1787,

¹⁹ Nombrosos estudis han confirmat el "redreçament" de les bases materials apuntat per Pierre Vilar, així com les transformacions socials que hi anaren lligades. Entre aquesta bibliografia, seleccionem: TORRAS, Jaume, "Productes vitícoles i integració mercantil a Europa, segles XVI-XVII. Una panoràmica" *Estudis d'Història Econòmica* 14 (1996), pàg. 23-33; del mateix autor, "Especialización agrícola e industria rural en Cataluña en el siglo XVIII", *Revista de Historia Económica* 3 (1984), pàg. 113-127; LOBATO, Isabel, *Compañías y negocios en la Cataluña preindustrial (Barcelona 1650-1720)*, Universidad de Sevilla, Sevilla, 1995; ANDREU, Jordi, *El Camp de Tarragona i el Priorat. Segles XVIII-XIX*, Tesi doctoral, UAB, 1994; VALLS, Francesc, *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*, Eumo, Vic, 2004; SEGARRA, Agustí, *Aiguardent i mercat a la Catalunya del segle XVIII*, Eumo, Vic, 1994.

²⁰ Cfr., "La població de Catalunya a comienzos del siglo XVIII. Viejos y nuevos cálculos", *Pedralbes* 8-1 (1988), pàg. 155-162. La taxa de natalitat de Girona surt a partir dels 262 naixements de l'any 1717 comptabilitzats per CAMDERÀ, Francesc, *Indagación estadística...*(1849), pàg. 32.

cosa que seria confirmada per una taxa de natalitat segurament una mica massa baixa (un 35,43 per 1.000).²¹ Tot plegat ens portaria augmentar les xifres de començament de segle i a rebaixar les de finals de la centúria. I, de fet, tal com reflecteix el quadre núm. 2, l'evolució dels índexs de naixements del Principat i de la ciutat de Girona ens mostren un comportament ben diferenciat durant el divuit, car la sèrie catalana apunta a una creixença que doblaria el potencial demogràfic, mentre que la gironina ens indica un creixement molt esquitit.²²

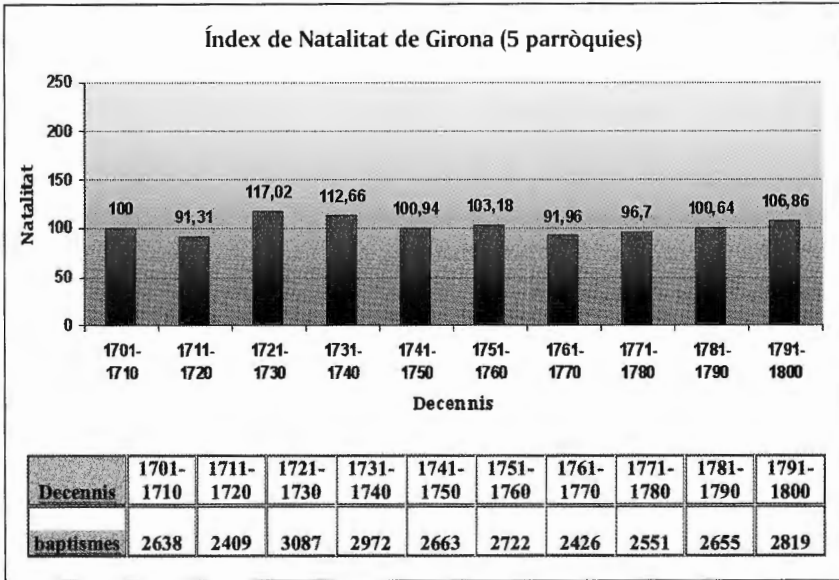
QUADRE 2

Font: Antoni Simon Tarrés (1992)

²¹ L'"artificiositat" de la xifra del 1787 degut a la comptabilització dels estudiants forans ja ha estat remarcada per altres autors com ALBERCH, Ramon i CASTELLS, Narcís, *La població de Girona (segles XIV-XX)*, Institut d'Estudis Gironins, Girona, 1985, els quals, però, consideren que la xifra del 1717-1718 "sembla propera a la realitat" (pàg. 95). En un treball més recent d'ALBERCH, Ramon i QUER, Josep, *La Girona del Set-cents. Els límits d'una transformació (1700-1792)*, Diputació i Ajuntament de Girona, 2001, si bé s'adonen del dèficit del veïnatge del 1717-1718, encara parlen d'un creixement "moderat" de la població de la ciutat durant el segle XVIII, pàg. 16-17. La taxa de natalitat de 1787 surt a partir dels 284 naixements comptabilitzats per CAMPEDERÀ, Francesc, *Indagación estadística...* (1849), pàg. 32.

²² La sèrie dels índexs de naixements del Principat surten de SIMON, Antoni, "La població catalana..." (1992), pàg. 244-245; mentre que la sèrie de Girona ha estat elaborada a partir de les xifres desenes proporcionades per CAMPEDERÀ, Francesc, *Indagación estadística...* (1849), p. 8.

Font: Francesc Campderà (1849)

Una mediocritat en l'evolució de les bases demogràfiques que tindria un correlació en les econòmiques, car ni en les dècades finals del sis-cents ni tampoc durant la centúria del set-cents hi ha símptomes de redreçament de la manufactura local.²³ Després de l'etapa barroca, Girona seria bàsicament una ciutat de consum i de distribució.

Les causes d'aquesta trajectòria diferencial gironina respecte a l'evolució general del Principat en la fase que s'inicia després de la crisi dels anys centrals del segle XVII són, al meu entendre, essencialment dues:

1. En primer lloc, tot sembla indicar que Girona inicia aquesta etapa en una posició demogràfica i econòmica força més feble que no pas altres centres urbans catalans. D'una banda, la davallada de les seves bases humanes i de

²³ Cfr., CLARÀ, Josep, "Les fàbriques gironines del segle XVIII", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. I, pàg. 546-552; FERRER, Francesc, *L'economia del Set-cents a les comarques de gironines*, Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Girona, Girona, 1989, especialment pàg. 97-103; ALBERCH, Ramon, "Els gremis gironins en el segle XVIII" a DD.AA., *Gremis i oficis a Girona*, Ajuntament de Girona, Girona, 1984, pàg. 107-146.

la seva economia productiva tenia un recorregut força més llarg, car s'havia iniciat ja en les dècades finals del segle XVI. Altrament, hi ha indicis per pensar que el desgavell monetari i l'endeutament municipal sembla també que estan en un nivell més alt que el d'altres ciutats del Principat, encara que això hauria d'estar confirmat i mesurat per un estudi comparatiu en aquest moment no disponible.

2. En aquest punt de partida, ja prou negatiu, s'hi afegiria un llast enorme i durador en el temps: el derivat del nou paper geomilitar que agafaria la ciutat després de la Guerra dels Segadors i del Tractat dels Pirineus. Un cop perdudes les fortaleses del Rosselló per part de la monarquia espanyola, Girona es convertí en la clau de la frontera del nord-est de la Península i en un punt vital per a la defensa de Catalunya durant les guerres francoespanyoles de la segona meitat del segle XVII i també després durant la Guerra de Successió, i va patir sis setges en el curs de sis dècades (els de 1653, 1675, 1684, 1694, 1711 i 1712). Diversos memorials i cròniques coetànies ja van explicitar les negatives conseqüències de la persistència d'aquesta situació de guerra o d'amenaça de guerra. Així, per exemple, pels volts del 1680, Jeroni de Real es planyia de com "*voler tornar la guerra per estas parts y que la dita ciutat vol obrar com té acostumat en servey de sa monarchía, un any, altre y altre, y no es rahó se li atenuen las forças, de manera que vinga ésser com una taronja sense such*".²⁴ Però entenc que s'haurien de precisar molt millor els efectes d'aquesta continuada exposició militar a partir de tres grans línies d'investigació: a) En primer lloc, caldria analitzar i quantificar les pèrdues humanes i materials conseqüència directa de les guerres: destruccions i morts dels setges, pes de les contribucions dineràries i dels allotjaments de tropes, despeses per refer les fortificacions i les muralles, etc.; b) En segon lloc, caldria veure les repercussions que va tenir sobre la ciutat el fet que, durant tot aquest període, el *hinterland* natural de Girona és convertís en una

²⁴ Editada per BUSQUETS, Joan, *La Catalunya del Barroc...*(1994). La cita a vol II, pàg. 50. En els "assumptes" o "tractats" que precedeixen a la crònica pròpiament dita, Jeroni de Real tracta a bastament de com la guerra estava incidint en la davallada de la ciutat: despoblació, fugida de nobles i altres membres de la classe dirigent, empobriment de l'Empordà i d'altres indrets on els habitants de Girona percebien rendes, despeses per les lleves de tropes, manca de crèdit de la Taula de Canvi, enderroc de cases per construir fortificacions defensives, etc.

frontera de guerra i en escenari de contínua ocupació dels exèrcits espanyols i francesos. És a dir, caldria analitzar com el càstig a les bases humanes i materials de les zones que alimentaven demogràficament i econòmicament la ciutat va influir en la seva trajectòria; c) Finalment, caldria estudiar com la inseguretats i les amenaces derivades d'aquesta llarga situació geomilitar van propiciar la fugida de capitals i d'emprenedors cap a altres ciutats o viles del Principat. Alguns casos, com el de la família Benages, la qual el 1732 la trobem a Barcelona associada als Milans i als Andreu constituint una de les més destacades empreses familiars dedicades al comerç colonial,²⁵ sembla que apunten cap a aquest fenomen.

A TALL DE CONCLUSIÓ

Per acabar, entenc que els límits de la Girona del set-cents i les febleses de l'obertura de la ciutat a la modernització contemporània no es poden explicar sense aquesta trajectòria diferencial negativa de l'etapa barroca; la qual, al meu entendre, marca d'una manera molt més profunda i decisiva la trajectòria històrica de la ciutat en el seu camí cap a la contemporaneïtat que no pas els episodis vinculats als setges de 1808/1809 i a la guerra napoleònica. De fet, la majoria dels elements que normalment són adduïts per raonar les limitacions en les transformacions de la Girona del XVIII i de començaments del XIX (pervivència del domini de les classes privilegiades de l'Antic Règim, encarcament de l'organització gremial, manca de potència del sector manufacturer i comercial, etc.) són més aviat els efectes i no tant les causes d'un procés històric ja endegat a finals del segle XVI. Un procés que, causat per la confluència de factors de tipus divers (canvis en l'organització territorial de l'economia catalana, factor monetari, factor militar, etc.), va provocar un important dany estructural a la ciutat: la forta minorització i la quasi descapitalització de la seva economia productiva, la qual, fins a l'equador de la centúria del cinc-cents, tot i els seus alts i baixos, havia demostrat tenir un teixit prou potent i resistent.

²⁵ MARTÍNEZ SHAW, Carlos, *Cataluña en la carrera de Indias*, Crítica, Barcelona, 1981, pàg. 64.